

ISSN 0350-185x

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVI

*У СПОМЕН НА АКАДЕМИКА
ИРЕНУ ГРИЦКАТ*

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк,
др Милка Ивић, др Лили Лашкова, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Предраг Пипер, др Слободан Ремейић, др Андреј Н. Собољев,
др Живојин Сјанојчић, др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска,
др Драго Ђујић, др Виктор Фридман*

Главни уредник:

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2010

ДРАГАНА НОВАКОВ
Народна библиотека Србије
Археографско одељење

НЕКИ ПРИМЕРИ СЛОВЕНСКИХ ОСНОВА
С НЕСЛОВЕНСКИМ СУФИКСИМА У ИМЕНИМА
*ПОМЕНИКА МАНАСТИРА КРУШЕДОЛА*¹
(XVI/XVII ВЕК)

У овоме раду изложени су резултати испитивања суфикса на материјалу једне српске рукописне књиге настале у другој половини XVI и првој половини XVII века. Рад има у основи такав приступ и циљ да покаже постојање разноврсности словенских основа и несловенских суфикса у односу на несловенске основе и словенске суфиксе у овоме споменику.

Кључне речи: словенске основе, несловенски суфикси, несловенске основе, словенски суфикси, *Поменик*, манастир Крушедол.

Словенске основе и несловенски суфикси

По угледу на словенски тип имена грађене су хибридне форме од једног словенског и другог несловенског елемента.

Сложена имена од словенских и несловенских основа потврђена су врло рано у многим средњовековним исправама. Тако је женско име *Марислава* (Јиречек 1962: 84, 181) – *Marisclava*, *Marislaava*, *Marisava* забележено у XIII веку у Дубровнику и Спли-

¹ Рукописна књига под називом *Поменик манастира Крушедола* налази се у Музеју Српске православне цркве у Београду под сигнатуром МСПЦ 240.

ту, начињено можда од хришћанског имена *Марија* и словенског *-слава* по угледу на женска словенска имена *Драгослава*, *Радо-слава*, *Сћанислава* итд. Мада, није искључено да име може бити и од словенског корена *мариџи* (*brinuti se, hajati*, уп. RJAZU V: 477), слично као што постоји мишљење да антропоним *Томислав* нема везе са библијским именом *Тома*, него је то од словенског глагола *џомиџи* (*pritislivati, mičiti, kriti*, уп. RJAZU XVIII: 459) + *-слава*. Према Милици Грковић (1983: 95), у XIV веку код Призрена забележено је име *Бунислав*, саграђено од раширеног влашког имена *Бун* и познате словенске основе *-слав*. А сложено име *Балослав* (*Балославић*)² могло је постати од прве несловенске и друге словенске основе (Исто: 95).

Наиме, знатно је чешћа појава грађења имена од основе једног и наставка другог језика.

Многи сматрају да је наставак *-ул* постао од романског наставка *-olus, -ulus*. Помоћу њега су грађена многа романска имена као *Romulus, Ursulus* (Јиречек 1962: 80). Овај наставак је утицао на формирање нових облика личних имена са словенским кореном, на пример: *Радул, Владул, Драгул* и сл. Поред овога постоји мишљење да је наставак *-ул* словенског порекла. Није искључено да је на Балкану дошло до укрштања ових наставка.

Сложени романски суфикс *-ulinus, -olinus* био је саставни део многих романских имена као *Albulinus, Blanculinus, Marculinus, Petrolinus, Ursulinus, Mazolinus, Savolinus* (Јиречек 1962: 80). Није искључено да је утицао на стварање имена *Боџулин, Радулин, Драгулин*, мада су се ова имена могла градити и без романског посредства и утицаја.

Пореклом суфиксалних морфема *-ull/-ulo/-ula* први се позабавио Томо Маретић (1886: 127). Према његовим речима тога наставак нема ни у којем још другом словенском језику осим у бугарском (*Брајџул, Драџул, Живул, Марула* итд.). Зато је вероватно, да је тај наставак продро из румунског језика (Исто: 127).

² Овде је реч о образовању тог презимена од присвојног придева *Балославъ* (< *Балослав* + *јъ*, а за женски род *-ја*, и средњи род *-је*) којем је додато *-ић*. У групи *-славъ* није дошло до губљења сугласника *-в-* и консонанта *-л-*, као што је то случај у презимену *Драгославић*, у *Повељама кнеза Лазара*, уп. Младеновић 2003: 206.

Наиме, он сматра да је *-ul* у румунском наставак, тј. суфиксална морфема, међутим, *-ul* је постпозитивни члан у поменутом језику, и иде уз именице мушког рода. Овај наставак наизглед се слаже с коренском морфемом као наша лична имена *Аниџул*, *Дражул*, *Хранул*, *Крсиџул*, *Маркул*, *Марул*, *Радул*, *Сиџанул*, *Виџул* и др. Наиме, Маретић опрезно износи мишљење о пореклу суфиксалних морфема *-ul/-ulo/-ula* из румунског језика, за њега је то само „вјеројатно“ (Исто: 127). О суфиксалној морфеми *-ul* опширније пише Петар Скок у *Etimologijskome rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Наиме, он каже: *-ul*, представља врло чест суфикс лат. порекла (lat. *ŷlus* > tal. *-olo*) на Јадрану (Скок III 1973: 540). За Скока је дакле суфиксална морфема *-ul* двојног порекла: потиче из латинског и румунског језика. На западној страни је она из латинског језика, на источној – из румунског (Исто: 541). Мада, боље је рећи да је *-ul* из балканско-румунског (влашког), што се види по *-u-*. А и вероватније је да је у Србију овај умањенички суфикс дошао из Италије (нпр. у италијанском се још кратко *u*, латинско, мења у *o*, тј. преко романског затвореног *o*). На западној страни је она из латинског, има чакавски пример с *-ul* (КАРОВИЋ 2010, рад у штампи³) из далматскога, јер се у далматском *-ul* чува као у румунском.

Мате Шимундић такође се осврће на суфиксалне морфеме – *-ul/-ула*, које се према његовим речима сусрећу у изведеници *Рад* + *ул*, које су до данас остале спорне, боље рећи криво је протумачено њихово порекло (1973: 31). „Учинио је то Томо Маретић, не баш сигурном тврдњом, а други се касније једноставно повели за њим. Ево те тврдње: *ul, ulo, ula*“ (Исто: 31). Шимундић наводи разлоге због којих се не може прихватити мишљење да овога наставак нема ни у једном другом словенском језику, осим у бугарском (*Браиџул*, *Драџул*, *Живул*, *Марула* итд.), и да је зато вероватно да је он продро из румунског језика. Прво, Маретић на истој страници наводи хрватска, српска и црногорска имена и презимена на *-ул*,

³ Умањенички суфикс *-ул* јавља се у романизмима у чакавском „*kõtula, kuotula, kutula*, 'pretinac u škrinji', *kutul* 'mali odjeljak s poklopcem u velikoj škrinji' koji ima naglasak na prvom slogu u hrvatskim govorima mogao bi upućivati na latinsku akcentuaciju, тј. латинско/романско посредништво (up. izvornu paroksitonu u грч.). Od romanskih jezika potvrđen je samo u sardskom (kampid. *gottulu*)“ ул. КАРОВИЋ 2010; VINJA 1998–2004, II; MEYER-LÜBKE 1935: 2290.

што говори да је дотична морфема веома плодна. Дакле, оваква су лична имена и презимена проширена по целом подручју српског или хрватског језика, па и на његовом најзападнијем делу, тј. у Истри. То није ништа чудно јер у Истри постоје тзв. Истрорумуни (Власи, тзв. Ћићи око планине Ћићарије). Што се тиче старости њихових антропонима, спадају такође међу стара имена. Тако их је доста забележено у Дечанским хрисовуљама (Исто: 31). Друго, лична имена на *-ул/-ула* бројна су у бугарском језику. Дакле, исте су морфеме веома плодне у бугарском језику, али их је свакако мање него у хрватском или српском језику, иако би се, каже Шимундић, очекивало обрнуто с обзиром на непосредније и веће додире бугарског језика с румунским. Такође се имена на *-ул/-ула* налазе и у македонском језику (Исто: 31). Треће, Маретић изричито тврди да ових морфема нема ни у једном другом словенском језику осим у хрватском, српском или бугарском. Нажалост, Маретић није располагао потпуним подацима о стању у осталим словенским језицима, не барем у њиховој антропономастици. Из свега произилази несумњив закључак да су суфиксалне морфеме *-ул, -ула* словенског порекла, и да су потврђене у свим јужнословенским језицима, па и у чешком и пољском (ŠIMUNDIĆ 1973: 31).

И. М. Железњак је забележила да је продуктивност овога суфикса за раздобље најстаријих српскохрватских споменика писмености сасвим незнатна. Присуство антропонима са суфиксом *-ул* у раноисторијском периоду у језицима двају скупина (јужне и западне) словенских језика говори о свесловенском карактеру датог начина образовања (ЖЕЛЕЗНЯК 1969: 76).

У *Поменику манасџира Крушедола* забележена су следећа имена овога типа: *Аниџул* 65⁴, *Вукулул* 93, *Дракул* 80⁷, *Икул* 76⁷, *Јанкул* 89⁷, *Првул* 5, *Радул* 5, *Теодул* 19⁷ итд.

⁴ Број поред имена, у даљем тексту, означава број листа у рукописној књизи *Поменик манасџира Крушедола* на којем се одређени пример налази.

Несловенске основе и словенски суфикси

Хипокористични облик на *-о* *Михо* од календарског имена које је у овом споменику забележено у формама *Михал* 24', *Михаљ* 77' настао је под утицајем словенских хипокористика типа *Драго*, *Мило*, *Славо*.

Хипокористични облици на *-е* нису забележени у овој рукописној књизи.

Највећи број хипокористичних облика од страних имена је на *-а*, што одговара стању које је запажено за хипокористике од словенских имена. По моделу словенских облика *Божја* 49', *Рада* 109', јављају се *Која* (< *Косѿадин*) 57', 58, *Маѿа* (< *Маѿеј*) 111, 64' итд. (уп. и Ivić 1990: 66).

Константин Јиречек је проучавао овакве хипокористичне облике у градовима Далмације током средњег века и дошао до закључка да су бројно претежни хипокористици на *-е*, а да су ређа мушка имена на *-а* (1962: 82). Резултати истраживања хипокористика у *Поменику манасѿира Крушедола* показују друкчије стање: највише је хипокористика на *-а*, а најмање на *-о*.

Милица Грковић је утврдила да је у Дечанском властелинству највише хипокористика на *-а*, међу земљорадницима: *Бера*, *Божја*, *Боја*, *Драја*, *Доља*, *Краса*, *Одоља*, *Прија*, *Тола*, *Храна* и сл., а мање на *-е*: *Бере*, *Бобе*, *Боре*, *Грубе*, *Дабје*, *Живе*, *Хране* и сл. (1983: 87, 96). Код Влаха су бројнији хипокористици на *-е* (Исто: 96).

Суфикс *-оје* врло је чест у именима словенског порекла као што су *Боѿоје*, *Драѿоје*, *Сѿаноје* и сл., а то се одразило и на грађење имена овога суфиксалног типа од несловенских основа, нпр. антропоним *Наѿоје* 5 итд. Овај суфикс припада групи најфреквентнијих средњовековних суфикса, а то исто је примећено и за грађење имена у Дечанском властелинству, што је запазила Милица Грковић (Исто: 86).

Суфикс *-ен* помоћу кога су грађена словенска имена типа *Раден*, *Милен*, *Добрен* служио је за грађење нових форми од основа страних имена као *Комнен* 16, *Маврен* 91' и сл.

Наставак *-ко* је у то време (друга половина XVI и прва XVII века) био веома жив, па је послужио и за извођење нових форми од

основа страних имена: *Ђурко* 83', *Јоцко* 114', *Пејко* 24, *Стејко* 66 и сл.

Према речима Милице Грковић „наставак *-ош* у имену типа *Милош* веома је био продуктиван на целом властелинству, па се лако везивао и за имена несловенског порекла“ (Исто: 96). У *Поменику манастира Крушедола* забележено је несловенско име *Јанош* 79' са овим наставком.

Према именима типа *Драган*, *Милан*, итд. суфикс *-ан* је послужио за грађење имена *Ђерман* 12.

Суфикс *-ша* забележен је у именима *Никша* 66', *Пејруша* 110' итд.

Суфикс *-ица* често се јавља у грађењу мушких и женских имена словенског порекла. Свакако је и у вези са несловенским именима имао деминутивну улогу: *Ђурица* 65', *Јелица* 110, *Јовица* 110, *Марица* 105, *Олица* 108'.

Стари словенски суфикс *-иња* кога нема у другим именима словенског порекла на овом терену сачувао се у хибридним формама: *Пруѓиња* 105, *Фруѓиња* 103'.

Наставак *-иш* је редак у именима словенског порекла и у антропониму *Иваниш* 4 једини пут се везује за страно име.

Из свих ових примера за грађење нових форми личних имена од разнородних језичких елемената види се да су страни антропоними већ увелико у XVI веку били урасли у српски ономастикон, и да су од њих настајале нове форме по узору на словенска имена, а што потврђују примери забележени у *Поменику манастира Крушедола*.

Циџирана литератџура

VINJA, Vojmir. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimološkijskom rječniku* [I. A–H, 1998; II. I–Pa, 2003; III. Pe–Ž, 2004]. – Zagreb.

ГРКОВИЋ, Милица. *Имена у дечанским хрисовуљама*. – Нови Сад, 1983.

IVIĆ, Pavle. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Istorija jezika. Narečja*. – Enciklopedija Jugoslavije, knj. 6, Zagreb, 1990: 66.

- ИЛЧЕВ, Стефан. *Речник на личните и фамилни имена у Българите*. – София, 1969.
- RJAZU 1898–1903, 1962. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. – Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, dio V, XVIII u Zagrebu.
- ЖИРЕЧЕК, Константин. „Романи у градовима Далмације током средњег века.“ – *Зборник Конџианџина Жиречека II*, Београд: Српска академија наука и уметности, 1962: 1–366.
- КАРОВИЋ, Mate. „Refleks grčkoga *v* u hrvatskim «dalmatskim grecizmima».“ – *Filolog*, 55, Zagreb (2010). /У штампи/
- МАРЕТИЋ, Томо. „O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba.“ – *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u Zagrebu*, knjiga LXXXI (1885): 81–146; knjiga LXXXII (1886): 69–154.
- МЕЈЕР-ЛЉБКЕ, Wilhelm. *Romanisches etymologisches Wörterbuch* [3. vollständig neubearbeitete Auflage]. – Heidelberg, 1935.
- МИКЛОСИЧ, Fr., *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. – Vindobonae, 1862–1865.
- ЖЕЛЕЗНЯК, Ирина М. *Очерк сербохорватског антропонимическог словообразовања*. – Київ, 1969.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. *Повеле кнеза Лазара. Тексти. Коментари. Снимци*. – Београд: Чигоја штампа, 2003.
- ПЕТРОВСКИЙ, А. Н. *Словарь русских личных имен*. – Москва: Советская энциклопедия, 1966.
- SVOVODA, Jan. *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.
- СКОК, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. – Zagreb, I–IV: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.
- Słownik prasłowiański*. – Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1995.
- ŠIMUNDIĆ, Mate. „Značenje najstarijih slovenskih osobnih imena.“ *Časopis za zgodovino in narodopisje*. – Nova vrsta 9, Maribor: Založba obzorja, XLIV, Prvi zvezek (1973): 14–46.

Резюме

Драгана Новаков

О НЕКОТОРЫХ ФОНОЛОГИЧЕСКИХ ВАРИАЦИЯХ И
ВАРИАНТАХ ИМЕН «ПОМЯННИКА МОНАСТЫРЯ
КРУШЕДОЛ» (XVI–XVII ВВ)

В данной работе проведено исследование суффиксов на материале «Помянника монастыря Крушедол» – сербской рукописной книги, которая создавалась со второй половины XVI до первой половины XVII века. Особое внимание в данном памятнике обращено на славянские основы с неславянскими суффиксами и наоборот.